

اختلاف تعديل الصوت بتلفظ صوت الياء في العبرية الاسرائيلية (العبرية الاسرائيلية الشرقية مقابل العبرية الاسرائيلية العامة)

أ.م. عماد حماد عبد

كلية اللغات- قسم اللغة العبرية

التغيير اللغوي بطبيعة الحال هو أي تغيير يصيب اللغة بفعل عوامل داخلية أو خارجية أو هو انتقال ظاهرة لغوية من حالة إلى حالة أخرى أو حلول ظاهرة لغوية محل ظاهرة لغوية أخرى في مرحلة من مراحل تاريخ اللغة المعينة . وتزداد سرعة التغيير اللغوي في لغة ما بازدياد انتشار تلك اللغة بين غير أهلها، وبازدياد عدد المتكلمين بها وتنوعهم؛ لأن انتشارهم في مناطق تحتك فيها بلغات أخرى يجعلها تفقد بعض خصائصها الخفية الدقيقة. والتأثر بلغة أخرى يؤدي بها إلى التغيير السريع.

أما أسباب التغيير الأخرى فهي داخلية، وقد تنشأ من وجود شوائب أو ألفاظ غير مقبولة، فتجري محاولات لإزالتها، بالإضافة إلى أن فئات من الجماعات الكلامية ترغب في كثير من الأحيان في استعمال ألفاظ أجنبية مستحدثة بدلا من ألفاظ غريبة، فينشأ عن ذلك تهذيب في اللغة يساعد على انتشارها. ومن أسباب التغيير الأخرى الميول الطبيعية لدى سائر البشر صوب بذل الجهد الأقل والاتصال الأوضح، وطبقا لهذه النظرة فإننا نفسر حذف بعض الأصوات أو إدغامها

في هذا البحث، سنأتي على معاجة الاختلاف والتغيير الذي قد يطرا على تلفظ صوت الياء في العبرية الاسرائيلية ، وهو يقع ضمن التغيير الذي قد يصيب النظام الصوتي برمته أو جزءا منه او قد يصيب النظام الصرفي والنظام النحوي وقد يقع في دلالة الألفاظ وفي المفردات. ويقصد بالتغيير الصوتي هو التغيير الذي حدث في مستوى الصوت المفرد أو الحركة، وهذا التغيير غير شعوري أي أنه تلقائي غير متعمد ولا دخل فيه للإرادة الإنسانية، وهو بطيئ الحدوث إذ قد يستغرق آلاف السنين أو مئات السنين ومحدود بمكان معين؛ لأن معظم التغيير الصوتي يقتصر أثرها على بيئة معينة ولا يوجد تغيير صوتي لحق جميع اللغات الإنسانية على صورة واحدة. ويتحقق هذا التغيير بأحد الأشكال الآتية أو بأكثر من شكل واحد. مثل اختفاء أصوات قديمة من اللغة أو تحول صوت إلى صوت آخر وفقا لشروط معينة في بيئته الصوتية وبالتالي فإن :

العبرية الاسرائيلية قد تغير نظامها الصوتي تغيرا كبيرا عند مقابلة النظام الصوتي للعبرية الشرقية مقابل العبرية العامة كذلك استحداث تلفظات جديدة للصوت مثل الذي طرأ على الياء في اللغة العبرية الاسرائيلية. فالتغيير اللغوي اذن هو ظاهرة لغوية اجتماعية تصيب أي لغة لأسباب داخلية تتعلق بالجماعات اللغوية وخارجية تتعلق بالعوامل الاجتماعية من امتزاج بين الثقافات واحتكاك بين الحضارات، وهجرات سكانية سلمية أو فتوحات استعمارية أو غزوات حربية. والثانية: إن التغيير اللغوي يصيب اللغة في جميع مستوياتها الصوتية والصرفية والنحوية والدلالية والمعجمية. و من أشكال التغيير الصوتي في اللغة العبرية الاسرائيلية اختفاء أصوات قديمة من اللغة وتحول صوت إلى صوت آخر وفقا لشروط معينة في بيئته الصوتية واستحداث أصوات جديدة فيها ذلك ماسنتناوله في هذا البحث وبخاصة اختلاف تعديل الصوت بتلفظ صوت الياء في العبرية الشرقية مقابل العبرية العامة. وقد توصل الباحث الى جملة من النتائج اظهرت تلك الاختلافات واضحة من ماساقه من امثلة ذات صلة بما قدم له .

שנוי האיפוייה במבטה היו"ד בעברית הישראלית (ישראלית מזרחית לעומת ישראלית כללית)

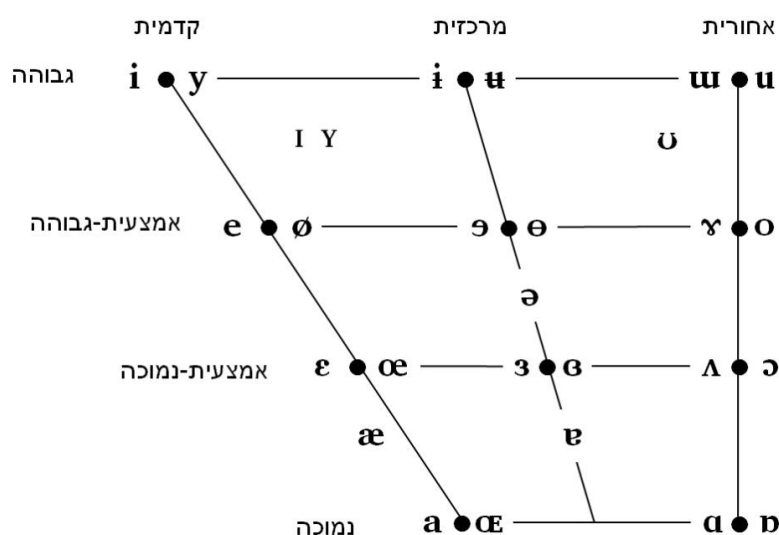
מחלקת השפה העברית

פרופ"ע עמאד חמאד עבד

כל שפה טבעית משתמשת במכלול אמצעים המיועדים להימנע מרצפים פונטיים שאינם מעלים בין עיצורים בין תנועות, עם זאת, אין ספק בהשפעת הגה היו"ד על מבטה המשפט, וההשפעה זאת, על כלל פנים אינה מוגבלת על המלה הסופית, לכל הפחות, בהקפדת הדיבור. הווית תדירה זאת הופעתה כמעט בהתגשמות הפיכת את אות היו"ד לדו-תנועה. זאת אומרת אפשר לנתוח את השנוי בצורה פונטית כדי להוציא את ההבדל שחל במבנה היסודי של ההברות, ולהוכיח את זאת, נבין כלתחלה את השפעת מרכיבי התנועות על השנוי הפונטי הכרוך בהבנה מדוקת של האודיטוריה, הן בהעלאה והורידה והן בהנמכה והצרה את היו"ד.

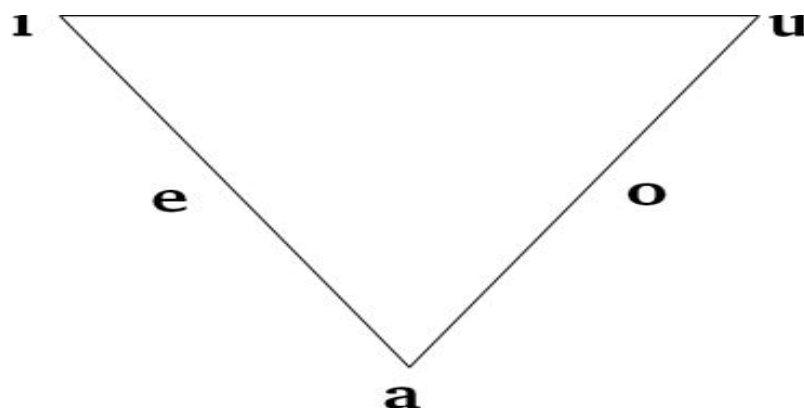
האלפבית הפונטי של העברית הישראלית

כל התנועות האפשריות לביצוע, האלפבית הפונטי הבינלאומי (IPA) נותן נקראות תנועות æ) ייצוג ל-22 תנועות 12. התנועות המסומנות לאורך מסגרת הטרפז (מלבד קרדינליות) שמונה מהן נחשבות ראשיות, הן התנועות המסומנות מחוץ לטרפז מימין ומשמאל – ארבע תנועות קדמיות לא מעוגלות וארבע תנועות אחוריות מעוגלות. לתנועות המופיעות בזוגות, התנועה מימין היא זו המבוצעת בעיגול השפתיים (1).

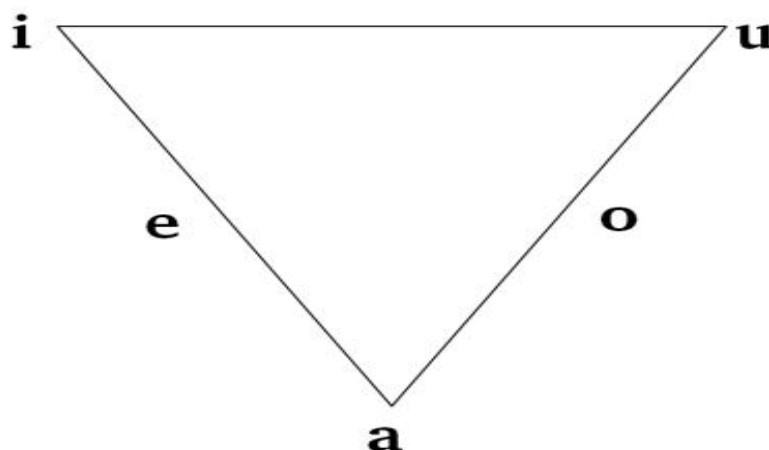


טרפז התנועות עם סימוני האלפבית הפונטי הבינלאומי בתיאור מערכות התנועות של שפות שמיות, נוהגים להעמיד את התנועות הרלבנטיות לשפה בהקבלה למקומן בטרפז התנועות. אם לשפה המתוארת שלוש תנועות בלבד, מעמידים את התנועות האלה, ברגילשתי התנועות הגבוהות – קדמית (i

(ואחורית –) u (ותנועה נמוכה אחת) a (בצורת משולש . זה הוא המצב בתיאורי הערבית הקלאסית ודיאלקטים ערביים אחדים) (2)



משולש התנועות המייצג את היחסים בין שלוש תנועות: גבוהה-קדמית, גבוהה-אחורית ונמוכה במקום תנועות גבוהות או נמוכות מציע האלפבית הפונטי הבינלאומי את המינוח תנועות פתוחות או סגורות בהתאמה למינוח העברי התנועות עמודים גם במערכת מאוזנת אשר בה תנועה נמוכה אחת בלבד אפשר להעמיד את התנועות בייצוג משולש. למשל, לעברית הישראלית מערכת של חמש תנועות, אשר אפשר לייצגן כדלקמן: (3)



משולש התנועות המייצג את היחסים בין חמש התנועות בעברית הישראלית

אפייני האפנויה בלשון העברית הישראלית ושנויה

העברית הקדומה כפי שהיא נמסרת במסורת הנקוד הכירה הברות המסתיימות באות היו"ד השוואית ← يقابل حرف الياء (ي) في اللغة العربية , המופיעה כתנועת e – תשע. וגם כתנועת i – ראי . y - הבית تقابل (حركات الكسر) . יש להבין כי עיצור זה סיים את ההברה הראשונה -לילה-ואת ההברות ש מקורן תנועת a דברי או תנועת o גוי וכן תנועת u גלוי ובזאת אות היו"ד מאפשרת אם כן בסוף הברה שמקורה תנועה לא קדמית. או תנועה קדמית . עדויות להיעדר ey הסוגרת הברת e מצויות בעברית העתיקה גם בעבריצ השומרונית יין ← ינ (אחיטוב תשנ"ג: 98,49), גם בלדון חכמים יו"ד בעקבות

e לא מצביעה על y יוסי ← יוסה (בכתבי בבל) (4). על ידי שינוי התדר הבסיסי של הקול במהלך הדיבור. כלומר-העלאה והורדה של גובה הקול תוך כדי הפקת הדיבור. לאינטונציה יש השפעה גדולה מאוד על משמעות הדברים, עד כדי כך ששני מבעים זהים לחלוטין, הנבדלים זה מזה רק בדפוס האטימולוגי שלהם, יכולים לקבל משמעויות שונות. באופן כללי ניתן לתארקול עולה, כאשר התדר הבסיסי של הקול עולה עם הזמן, קול יורד, כאשר התדר הבסיסי נעשה נמוך וכן הקול עולה-יורד, יורד-עולה או שטוח. אחד התפקידים העיקריים של האינטונציה הוא סימון גבה הצליל בכתב הפונטי של המבע, כאשר הדוגמה הקלאסית לכך היא להבעת רגשות, הפתעה, כעס, לעג וכולי. (5)

צריך לציין כי ההדגשה נחשבת כאחת מתנועות היא הבלטה של מילה אחת לעומת יתר המילים במבע. ההדגשה מתבצעת לרוב על ידי הגברת עוצמת הקול, הגבהת התדר הבסיסי של הקול, האטת קצב ההגייה ושימוש בהגייה מוקפדת וברורה יותר. באמצעות ההדגשה, הדובר מסמן את מוקד המבע, כלומר- מבליט את המידע החשוב ביותר שברצונו למסור. ברמה שמעל המילה. כבר הראה, כי חלוקה תחבירית בין אם על פי גבולות של משפט או מבני תחביר אחרים – נשענת בעיקרה על שנוי התנועה במבטא היו"ד העלולות להיות אפשריות כדלהלן: (6)

$$i+i=y \quad i+i=I \quad -a+y=ay \quad a+i=e^{\wedge} \quad a+y=e^{\wedge}$$

$$a^{\wedge}+e^{\wedge}=e \quad a+v \quad e=e$$

$$\check{i}+\check{e}=\check{e} \quad \check{i}+\check{i}=\check{i} \quad \check{i}+\bar{e}=\bar{e} \quad \check{i}+v \quad e=e \quad \check{i}+v \quad e= \square$$

מסורת הספרדית של עברית מכירה גם כן- חמש תנועות : (u , i , e , a , o). ואין בהן תנועה מורכבת, וה עומדות ביסוד הפונטי בעברית הישראלית והן מתייחדות לעומת מערכת הניקוד הבבליית בעלת שש תנועות, שהמשכה במסורת מערכת הניקוד של יהודי תימן, והן לעומת מסורת הנקוד הטברני בעלת שבע התנועות המשמשים בטקסטים המנוקדים עכשיו. (אליעזר בן יהודה 1903) מלת: (7)

מרכיב מערכת העיצורים האשכנזית ומערכת התנועות הספרדית כמכנה המשותף למסורת המבטי וההגייה העמד ביסוד מערכת הפונמות בעברית הישראלית, מדובר במודל של תהליך חדש שבנוצרת לשון מעברשמאפייני צמצום התנועות כפי שהתרחש באופן טבעי בתקשורת בין אשכנזים לספרדים בישראל (האקדמיה ללשונות"ש"ל 161), על ידי השתדלות האשכנזים לדבר בהברה המזרחית בהפגשם יחד עם ספרדים ולא להיפך (ילין לפי בן יים תשנ"ב 247). (8)

שואלי, שכן יצא, מלכי, זיתים, חברנו, מורה הלכה, בינינו, אין, איפה, כיון בניגוד למבטא האשכנזים המסורתית, מבטא העברית החדשה מתבסס על התנועות לפי מסורת ספרד זאת אומרת: הוגים e הן כנגד צירי והן כנגדולל התחשבות בכתיב. לכאורה, האורתואפיה החדשה כדי להימנע מעיצור כפול ניתן (1) לבטל את ההכפלה, למשל (yašan+nu < yašanu ישנו (1); (2) לחסום את התהליך שיגרום ליצירת העיצור הכפול: בעוד שב- / < / (katav+akatva / כתבה) נשמטת ה- a, ב- (xagag+a < / xagega / חגגה) חלה רק רדוקציה ל- e ולא השמטה מלאה, כדי למנוע את יצירת הרצף (3) (gg; להפעיל דיסימילציה) (mikkol < mikxol: מכחול) (9)

לעתים לא רחוקות נמנעת הגייה רצופה של עיצורים שהאחד מהם קולי והאחר בלתי קולי. כדי שרצף כזה יהיה אחיד בקוליותו והגייתו תהיה קלה יותר, הקוליות (אוהיעדר קוליות) של אחד הסגמנטים מוטמעת בסגמנט שאחריו, למשל (yisgor < yizgor יסגור) (yidkor < yitkor, ידקור). מדובר באסימילציה לכל דבר — כמו החיכוך של בגדכפ"ת, המחיל את האופי הממושך של התנועה על העיצור הפועץ והמיועד גם הוא להתגבר על פער גדול מדיי בין הגאים סמוכים. חיכוך כזה קיים כמובן גם בשפות אחרות (2). (10)

רצף הצליליות לשנוי את מרכז ההברה

ברצף אופטימלי דרגת הצליליות עולה הדרגתית לקראת מרכז ההברה ויורדת הדרגתית לקראת סופה. ניתן ליישב הפרה של סולם הצליליות בכמה דרכים: (א) ברדוקציה של עיצור צולל ובהפיכתו לעיצור הברתי (סילבי) המתפקד כפסגת ההברה, כמו ה- n ב- button באנגלית; ב) בפירוק הרצף באמצעות תנועה המהווה גרעין של הברה חדשה. מכיוון ש- y צלילי מ- I, סולם הצליליות אינו מאפשר לנו להגות רצף כמו yla.dim י (m * ילדים), ואנו מוסיפים תנועת עזר ועורכים מחדש את המבנה ההברתי של המילה: (ג) ye.la.dim כך קורה גם בסוף המילה: מכיוון ש- c צלילית מ- hercl, c מממש her.cel. דוגמה דומה: בעברית המקראית צורות כגון וַיִּשָּׁב (עתיז מקוצר של וַיִּשָּׁבָה בצרור סופי) אפשריות, אך צורות כגון *וַיִּפֶן אינן אפשריות, בשל הפרה של סולם הצליליות, ולכן הצרור נפרץ: וַיִּפֶן.

במקרים שנוצר רצף עיצורים הקרובים מדיי זה לזה מבחינה פונטית וקשה להגותם ב נפרד זה לצד זה, ניתן לפרק את הרצף על ידי הוספת תנועה vadeti ~ avadti (עבדתי).. במקרה של רצף תנועות שאינו אופטימלי ניתן להטמיע או להשמיט אחת מן התנועות ברצף (sa:ra ~ saara ~ seara: קערה). אפשר לפרק רצף תנועות בלתי רצוי על ידי הוספת עיצור vanilla [r]ice cream: באנגלית.

האיפנוניה בשנוי תנועת היו"ד במרכיב ההברות

השמטה, הטמעה או החלשה קיצונית אמנם מקלות את ההגייה, אך חסרונן בכך שהן עלולות לפגוע בהבחנה בין יחידות מורפולוגיות הדומות זו לזו בצורתן.

בדרך כלל אין מנוס מכך, וההקשר מאפשר זיהוי נכון, אך לעתים הדוברים נמנעים מיישומן של רדוקציות אם הן עלולות לפגוע בהבנה באופן מהותי. באנגלית, למשל, נוטים להטמיע t סופי לפני מילה הפותחת בעיצור, כגון [t]jus , [nɔw] > 0 אבל לא אם אותו t מציינת את צורן העבר, כגון [t]work [] אבל במרבית המקרים פוטנציאל העמימות קיים. לעומת זאת הוספת תנועה או עיצור שומרת על שקיפות הבסיס תמיד ומונעת כל אפשרות של עמימות. צורת , avadeti למשל, מקיימת את הבסיס , avad וצורת — [r]ice אice.

שנוי האיפוזיביליטי בנטיות רצפים שאינם אופטימליים (משפטים) הוספת תנועה או עיצור כדי לפרק רצפים שאינם אופטימליים נועדה לספק צורך פונטי ותו לא, ולכן ההגה הנוסף הוא בדרך כלל הגה מעבר "מינימלי" אוטומטי, שלא יגרום לעמימות כלשהי. בעברית הישראלית כשאנו זקוקים לתנועה כלשהי שתפרק צורך עיצורים קשה להגייה אנו נוטים להשתמש בתנועה — e ה"יורשת" של השווא ההיסטורי, ששימש בתפקידים דומים. אפשרות אחרת היא פירוק באמצעות i: filim מבחינה היסטורית i שימשה גם בפירוק צורות זרים בתחילת המילה, כמו / stadium / איצטדיון. בכל זאת התנועה המועדפת, או בררת המחזל, בכל הקשור לפירוק רצפי עיצורים היא e. לעומת זאת במקרה שאנו נזקקים לעיצור שישמש הגה מעבר בין שתי תנועות רצופות לא ברור באותה מידה מהי בררת המחזל. באנגלית [r]ice vanilla cream ודומיו הם נדירים, ולעתים ניתן להבחין ב עיצור סדקי בין שתי תנועות רצופות, כמו בהגייה מוקפדת של [r]ordinate co[?] ו- . co[?]operate . בעברית הישראלית יש המבטלים בנסיבות מסוימות פעירה (היאטוס) בין תנועת פתח גנובה לתנועה שלפניה באמצעות עיצור סדקי כעיצור מעבר, למשל axn (4) זנוח, אך יש ההוגים אותה מילה, wax, ודהיינו בוחרים ב־ w כהגה מעבר

לביטול הפעירה. ואם התנועה שלפני הפתח הגנובה היא i או e, הגה המעבר (אם הוא מופיע) הוא šalk (y: yax שליח) (samyax, שמח). אם כן מהו העיצור המועדף, או בררת המחזל, בעברית הישראלית כאשר אנו נזקקים לעיצור מינימלי שיבטל פעירה של שתי תנועות רצופות?

2. עיצור המעבר המועדף בעברית הישראלית כפי שצוין לעיל, שלושת המועמדים הם העיצורים ה"מינימליים" של העברית:

?, w. ראשית נבדוק את מעמדו של ? כהגה מעבר. ההגייה ax שזכרה לעיל אינה דוגמה לתופעה אופיינית בעברית, וקשה לחשוב על מימושים דומים נוספים. בולוצקימציין כי הסותם הסדקי ? אינו ממומש בדרך כלל בעברית הישראלית 5, בין שמדובר ב־ ? או ב־ ? מקוריים ובין שמדובר (לעתים קרובות פחות) ב־ h מקורי 6. כאשר הוא מופיע בכל זאת, הוא אינו הגה מעבר אלא בגדר גלישה תחילית אל תנועה מוטעמת בחזקה, בדרך כלל למטרת הנגדה אבל גם למטרות אחרות:

kar, lurti kar? Jam (אמרתי "קראה, "לא" קרה)!"
 maxsan(i)yot t? (מחסניות טען!)
 ?l (שאל)!

זהו מימוש פונטי טבעי: הטעמה חזקה "מתוגברת" על ידי סותם סדקי, כמצוי בשפות אחרות. גם באנגלית הסותם הסדקי שכיח למדיי בהטעמה יתרה למטרת הנגדה, כמו בעברית:

I said "[?]anchor", not "[?]anger"

תפקידו העיקרי של הסותם הסדקי אינו לשמש הגה מעבר בין שתי תנועות, אלא לעמוד בראש הברה מוטעמת כדי לחזקה co[?]ordinate; שנזכרה לעיל אינה שכיחה במיוחד, ומופיעה במשלב של דיבור מוקפד בלבד. בעברית הישראלית קיימת מגבלה נוספת על הסותם הסדקי: אין זו הוספה פונטית אוטומטית של הסותם, אלא תהליך המוגבל לעמדות שבהן קיימת אל"ף (וכן עי"ן ולעתים ה"א) באורתוגרפיה (כתיב), וניתן לטעון תמיד שאם היא מתממשת בתנאים של הטעמה יתרה (למשל במילים כמו קופסאות ודוגמאות), אין זה אלא מימוש של ? הקיים ממילא במבנה העומק, ולא הגה מעבר אוטומטי שמטרתו היחידה היא לבטל פעירה של שתי תנועות ברצף. הגייתו כהגה מעבר בצורות כמו ax, ?שבהן הוא אינו מופיע באורתוגרפיה, נדירה למדיי.

בדרך כלל גם ההגה (חצי התנועה y) נוסף אם הוא קיים בכתיב, כגון טרייה (Triy,) טבחיות, זוויות. בכל זאת יש הבדל חשוב בין הגאי המעבר ? ו- y: מופיע גם במקרים שאינם קיים בכתיב או במבנה העומק — אחרי התנועה i, כמעבר טבעי לתנועה הבאה מיד אחריה ללא חציצת עיצור (היו"ד במילים הללו מציינת תנועה בלבד, לא חצי תנועה (7) y נוסף גם בסמיכות לעמדה שקוים בה במקור ? או ; ? עיצור סדקי עשוי להופיע במקרים אלה רק בתנאים של הטעמה יתרה:

ya < (h)ev (הביאה)

ya < av (אביה)

t < bri (בריאות)

kni < kni (כניעה)

tvi < tvi (תביעה)

av < an' (אני אבוא)

ההבדל הבסיסי בין שני הגאי המעבר הוא אפוא בכך שהפוצץ הסדקי מוגבל למילים ש- ?, ? או h התקיימו בהן במקור, וגם אז מימושו מוגבל להברות המוטעמות בחזקה, ואילו y עשוי לשמש לביטול פעירה אחרי כל i או e ללא תלות במקור.

גם ההגה (חצי התנועה w) עשוי להיווסף במקרים שאינם קיים בכתיב — אחרי

תנועה מעוגלת:

$$(\overset{\circ}{w}ax) < r\overset{\circ}{r}$$

šmušmuw < š (שמועה)

$$(\acute{w}ax \text{ אכוח}) < k\acute{k}$$

הגאי המעבר y ו־w היו קיימים כבר בעברית הקלאסית ובארמית המקראית .
 קימרון(8) מציין שהפעירה שבין הפתח הגנובה לתנועה שלפניה בוטלה כנראה
 באמצעות הגה מעבר (מעין y או w, בהתאם לתנועה הראשונה < reyah. :)
 reah , ruwah < ruah

שטיינר (9) מנתח בפירוט את תופעת הפתח הגנובה. הוא סוקר את ההשקפה הקלאסית (10) שעל פיה הפתח הגנובה לא הייתה תנועה ממש אלא הגה מעבר קצר שגונו גון, ומסכים שקרוב לוודאי זה היה מעמדה בשלבים קדומים של השפה, אלא שעם הזמן, בשל שכיחותה, הפכה לטענתו לתנועה, ולאחר מכן חל ביטול של הפעירה באופן טבעי באמצעות הגה מעבר קצר y, או (w בהתאם לתנועה הקודמת). הוא מביא כמה עדויות לטענתו, והמרכזית שבהן — בעקבות מורג, ייבין ואחרים — היא נוהגם של בעלי המסורה לסמן את הפתח הגנובה בבואה בסביבת אם קריאה לא מתחת לחי"ת אלא מתחת לאם הקריאה: רִיחַ, רִיחַ, שְׁיחַ. בכך, לדעתו, הנהיגו פשרה בין מסורת הכתיבה למסורת ההגייה שבה מומש הגה המעבר.

אם כן סביר להניח שחצאי התנועות הם עיצורי המעבר הבלתי־מסומנים (דהיינו הטבעיים, המשמשים בררת המחזל), בעוד שהסותם הסדקי מסומן (דהיינו הוא אינו הגה המעבר הטבעי ביותר, והוא משמש רק במקרים מיוחדים). במילים אחרות, במעבר בין הברה המסתיימת בתנועה להברה הפותחת בתנועה העדפתנו הראשונה תהיה להוסיף חצי תנועה ולא סותם סדקי. טיעון דומה העלו בולוצקי, לדרמן ושורצולד (11). והסיבה לכך היא, כאמור, שהסותם הסדקי מתפקד ביסודו לא כהגה מעבר בין שתי תנועות רצופות אלא כמחזק של תנועה מוטעמת בחזקה, ורק בתנאי שייצוגו מופיע באורתוגרפיה, בעוד שחצי התנועה משמשת הגה מעבר אוטומטי ללא מגבלות.

שנוי האיפוקיה ביו"ד בנטיית הפעלים

הגהה יו"דבונטיית העתיך של העברית הישראלית

מכיוון ש- y הוא הגה המעבר הבלתי-מסומן אחרי i , ברורה הכנסתו בגוף ראשון יחיד בעתיד (אחרי אני) בעברית המדוברת (12):

(< eléx אני אלך) an' yav ~ an' ~ nyav' (< navאני אבוא) avsan
 t < י (< naxאחליט) axl yeléxan neléx ~ nyeléx ~ an
 (< ~ àndabér itאני אדבר) adabér it tan yaxl < an nyaxl
 ndabér it vedabér it ~ an

extan (v אני אכתוב < anxtxtov < anixtv ~ v
eškvanyixt (v אני אשכב < anškv < an) v
yiškv < an) v
ההסבר:

1. דגמת הנטיה בעתיד הנורמטיבית אחידה למדיי, למעט גוף ראשון יחיד. בבנייןפיעל, לדוגמה, הצורה היא *edaber* לכל אורך הנטייה למעט גוף ראשון יחיד, שבו היא *adaber*:

רבים	יחיד	
זכר/נקבה	זכר נקב	
nedaber	adaber	גוף ראשון
tedabru	tedabri tedaber	גוף שני
yedabru	tedaber yedaber	גוף שלישי

הלחץ לדגמה אחידה מוביל ל- (ani edaber) בגוף ראשון יחיד.

2. בשל ה- i של ani נוסף הגה המעבר: ani edaber < ani yedaber.
3. לאחר שהתמזגו צורות גוף ראשון יחיד וגוף שלישי יחיד, נוכחות הבררה של כינוי הגוף אני הופכת לנוכחות חובה כדי לשמור על הבידול הסמנטי בין השתיים. ישי נוימן מצביע על כך שרדוקציה של ani ל- n עלולה להביא לעמימות נוספת: כפי שראינו לעיל, בתנאים מסוימים של דיבור שאינו מוקפד צורת navo יכולה להתפרש 'אנחנו נבוא' או 'אני אבוא', 'צורת — nelex 'אנחנו נלך' או 'אני אלך' וכן הלאה. ניתן אפוא לטעון כי בסגנון מוקפד יותר אני הוא בגדר חובה בגוף ראשון יחיד גם כדי להבדיל בינו לבין גוף ראשון רבים, ששם כינוי הגוף אינו נשמר בדרך כלל.
4. מצורות הגוף הראשון והגוף השני בנטית העתיד צורת גוף ראשון יחיד היא השקופה פחות, מכיוון שאין היא כוללת ולו שריד לכינוי הגוף העצמאי, שכן מרבית דוברי העברית אינם מבטאים את הסותם הסדקי של adaber ? הנורמטיבית בדיבור טבעי שוטף. כל שאר הצורות שומרות על שרידים של כינויי הגוף העצמאיים שלהן בדמות תחילית הגוף — בדומה לצורות הפועל בגוף ראשון ובגוף שני בזמן עבר, הכוללות שרידים שקופים של כינויי הגוף ולפיכך אינן מחייבות כינוי גוף מפורש (כל זה נוסף לגורם הקרבה אל הדובר, המקל על זיהוי הגוף). היעדרו של כינוי גוף ספציפי בגוף ראשון יחיד בעתיד הופך את כינוי הגוף אני לחובה.

הבסיס לצורות אלה מקורו אפוא בהוספה פונטית טבעית של y אחרי ה- i של ani. בדיבור שאינו מוקפד הדבר נעשה אוטומטית, בשל הקרבה הפונטית שבין i ל- y והצורך בהגה מעבר בין i לתנועה הבאה אחריה. משום שמדובר ב- i פונטית, ברור גם מדוע yixt an והופך ל- ixt an : הברה yi אינה הברה מועדפת כלל, מכיוון שהפרש הצליליות בין הרישה לבין פסגת ההברה הוא מינימלי. משום כך, למשל (yisrael, ישראל) ממומשת תמיד y. israel עשוי

להיות ממומש בנסיבות אלה רק אם הוא בא בהברה מוטעמת, למשל בהגיית השם יצחק בפי דוברי יידיש: y (cxak שם החיבה איציק יי cıkנהגה — כמצופה — בעיצור סדקי ? , יי , cık במקרה של הטעמה ניכרת).
עדות למעמדו החדש שלהיו"ד זה מצויה גם בכתיב, בדוגמאות של דיבור ישיר שנשלפו, בעיקר ממרכיב ספרותי(15)

1. [...]. בעלבון, הסוף שלך הגיע, יא מלוכלך, יא נבלה, צרח ודמעות חונקות את גרונו, חתיכות אני יעשה ממך, ואגרופיו הקטנים התנופפו בפראות בתוך סוגר זרועותיו של אביו.
2. הוא וצחי הביטו רגע זה בזה. אבא הושיט לו את החוקן, עכשיו אתה תעשה את הפו, אני ישים את המישחה. "צחי אחז בחוקן בדבקות והחל מפיח בו ברצינות, לשונו נשוכה [...].
3. [...] מבליגה על משהו: "והאמא שלכם שמה יד שלה קרה, רטובה, בתוך יד שלי, ואמרה, עכשיו גם אני יקרא אותך מאמצ'ו, ותזכרי בבקשה שפה, בארצישראל שלנו, קוראים אותו עכשיו רק [...].
4. [...] זכרונותיה שאותם חילקה בקמצנות גדולה, רק ברגעי חסד נדירים, מה שהיה היה, בפנסיה אני יכתוב ספר זכרונות לספר על הכל, ואז איהי ואוהו, יוכי, אבל עכשיו זה לא הזמן [...].
5. [...] אחד בניו יורק, אחד בניו ג'רסי, אחד בברוקלין —. ואם חמישה מיליון דולר —? אני יעשה עוד סניף בלוס אנג'לס —. ואם זה עשרה מיליון דולר? אמר לו, לפסיכולוג [...].
6. [...] מהם מוכרים גם הם זה דורות ואינם מזוהים עם שפת הפריפריה דווקא. הבולט שבהם הוא "אני יעשה" במשפטים כמו: "איפה אני ישכב", "למה שאני יזכור", "בחיים אני לא ישכח [...].
7. אני שוקל לפרוש מעסקי המחשבים, למה עכשיו תקעו אותי בסבִיט. תגידו גאדג'טים, אני יגיד לכם נאצים. כי בסופו של דבר מה זה גרמנים? אתם אמרתם. האמת: גם אני אמרתי.

המסקנות

עם הזמן חלה התפתחות מעניינת: תוספת ה־ y אחרי ה־ i של ani היא כה שכיחה היום שכבר אינה פונטית אוטומטית כשהייתה. אילו המשיכה להיות פונטית אוטומטית, ניתן היה לצפות שלא תחול במקרה שהפועל אינו בא מיד אחרי ה־ i של ani ואין זה כך. גם כאשר מפריד ביניהן רצף אחר, ה־ y עומד בעינו, ani yavo, ולצדה ani lo/kvar yavo.

אין באיפונה ערעור על מעמדו של y כהגה המעבר הבלתי־ מסומן הכללי בעברית הישראלית; מדובר כאן אך ורק על התגבשותה של צורת נטייה בעתיד בעברית הישראלית, ש־ y זכה בה למעמד פונולוגי עצמאי. כאמור לעיל y, ו־ w משמשים הגאי מעבר, אבל רק ההגאים y ו־ w משמשים בררת המחדל במקרה שהדובר זקוק להגה מעבר שאין לו אחיזה באורתוגרפיה y: במעבר בין i לתנועה שאחריה, ו־ w במעבר בין u או o לתנועה שאחריה. **לאקיימת תנועה מורכבת קשורה** ביו־ד בעברית העתיקה אלא משום החלת התפתחות פונטית בעברית הישראלית באחת ממסורות מבטא העברית בימי הביניים היינו מבחינים בין תנועות גדולות לקטנות המקבילות להן: היאך, היד־אוי, די, טיוטה.

השוני באיפניה של היו־ד מהווה היסוד הפונטי לחלק את טרפו התנועות בהתאם ל: המבנה האורגניתי: הכמותית, הטבעית, וההערכה בנטיה. **רובי התנועות** בא לעברית האשכנזית מתוך התפתחות פנימית בלשון שאינה עברית, היינו מעתק התנועות הגדול שחל ביידש ובניבים גרמאניים אחרים, ובמסגרתו חלו שינויי תנועות אחדים ובכלל אלה נעתקה תנועת e בהברה פתוחה ל־ץ.

במסורת העברית המוקפדת כל צירי נהג כתנועה מרכבת, וכך קפידו המלמדים להורות בקריאה: צירי אלף – שד.

קיים הבדל במבטא המילים העבריות המשמשות בעברית המזרחית לבין מבטאן לפי כללי קריאת האותיות וסימני הניקוד בלשון הקודש.

אין הטבע המזרחי של השפה העברית ישראלית (אזרחית – כללית), אלא דרישות המובנות ההדדית ביצירת לשון מעברה בין בעלי מסורות השונות הנחוצים למפת לשוני מכיל את השאיפה לפצוע אותה דרך האיפניה המסמינת את היו־ד.

הערות

1. S. Bolozky, "Surface Geminates (*dageš forte*) in Israeli Hebrew" Textures and Meaning: Thirty Years of Judaic Studies at the University of Massachusetts Amherst, ed. L. H. Ehrlich et al., electronic publication (<http://www.umass.edu/judaic/anniversaryvolume>), 2004, p. 344; O. (Rodrigue) Schwarzwald, "Modern Hebrew Consonant Clusters", *Perspectives on Language and Language Development: Essays in Honor of Ruth A. Berman*, ed. D. Diskin Ravid and H. Bat-Zeev Shyldkrot, Dordrecht 2004, p. 46
2. ר' למשל א' (רודריג) שורצולד, פרקים במורפולוגיה עברית, תל-אביב תשס"ב, ג, יחידה 8, עמ' 119.
3. ר' למשל ח' ר'וזן, העברית שלנו: דמותה באור שיטות הבלשנות, תל-אביב תשס"ז, עמ' 157 ; ש' בולוצקי", שונות פונולוגית ומורפולוגית בעברית המדוברת, "מדברים עברית: לחקר הלשון המדוברת והשונות הלשונית בישראל, בעריכת ש' יזרעאל ומ' מנדלסון (תעודה, יח, תל-אביב תשס"ב, עמ' 241
4. א' לאופר, פרקים בפונטיקה וברישום פונטי, ירושלים תשס"ט, עמ' 212
5. פרט למימוש פונטי אוטומטי בראש ההברה, שכמעט לא ניתן להבחין בו.
6. בולוצקי (לעיל הערה 3), עמ' 256 — 255
7. פרופ' משה פלורנטין הפנה את תשומת לבי לכך שהתופעה קיימת כבר בעברית המקראית, אם כי היא מתועדת בה באופן לא שכיח למשל בניקוד השם דַּנְיָאֵל daniyyel שמבחינה אטימולוגית ברור שלא היה בו כל y מקורי.
8. א' קימרון, ארמית מקראית, מהדורה שנייה מתוקנת ומורחבת, ירושלים תשס"ב, עמ' 32
9. R. C. Steiner "A-Coloring Consonants and Furtive *Pataḥ* in Biblical Hebrew and Aramaic According to the Tiberian Masorah", מחקרי לשון מוגשים לאלישעקימרון במלאות לו שישים וחמש שנה, בעריכת ד' סיון, ד' טלשיר וח' כהן, באר-שבע תשס"ט, עמ' 155 *— 143 *
- C. Brockelmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen*, 1, 10 Berlin 1908, p. 198; H. Bauer and P. ischen Sprache des Alten Leander, *Historische Grammatik der hebr Testaments*, Halle 1922, p. 169 (a); P. Joüon and T. Muraoka, *A Grammar of Biblical Hebrew*, Rome 1991, §21c S. Bolozky, S. Lederman, and O. Rodrigue Schwarzwald, "On Glides 11 Modern Hebrew" (unpublished manuscript), University of Massachusetts Amhers.
12. בולוצקי (לעיל הערה 3), עמ' 254

13. רדוקציה קיצונית של ani ל- n מתרחשת רק בדיבור שאינו מוקפד. היקרויות נמצאו בהקלטות ספורדיות שונות שבוצעו על ידי המחבר במשך השנים.
14. 'בולוצקי' (לעיל הערה 3), עמ' 254 — 255
15. בעבודה הסמינריונית "סוגיות בענייני הגה וצורה", "שהוגשה באוניברסיטת בן-גוריון בשנת תש"ס.

המקורות

العربية:

أولمان. دون سنة. دور الكلمة في اللغة. ترجمة كمال بشر. القاهرة: دون مطبعة.

الخولي، محمد علي . مدخل إلى علم اللغة. صويلح: دار الفلاح. 1997

فايد، وفاء كامل ..بحوث في العربية المعاصرة. القاهرة: عالم الكتب. 2003

ماريويباي ..أسس علم اللغة. ترجمة أحمد مختار عمر. ليبيا: طرابلس. 1973

محمد، منافع مهدي . علم الأصوات اللغوية. بيروت: عالم الكتب. 1998

العبرية:

1. ר' למשל א' (רודריג) שורצולד, פרקים במורפולוגיה עברית, תל-אביב תשס"ב, ג, יחידה 8,
2. ר' למשל ח' רון, העברית שלנו: דמותה באור שיטות הבלשנות, תל-אביב תשס"ז
3. ש' 'בולוצקי', שונות פונולוגית ומורפולוגית בעברית המדוברת, "מדברים עברית: לחקר הלשון המדוברת והשונות הלשוניות בישראל, בעריכת ש' זרעאל ומ' מנדלסון (תעודה, יח), תל-אביב תשס"ב
4. א' לאופר, פרקים בפונטיקה וברישום פונטי, ירושלים תשס"ט
5. פרט למימוש פונטי אוטומטי בראש ההברה, שכמעט לא ניתן להבחין בו.
6. רופ' משה פלורנטין הפנה את תשומת לבי לכך שהתופעה קיימת כבר בניקוד y מקורי בעברית המקראית מבחינה אטימולוגית, תל אביב, תשפ"ב
7. א' קימרון, ארמית מקראית, מהדורה שנייה מתוקנת ומורחבת, ירושלים תשס"ב, עמ' 9. מחקרי לשון מוגשים לאלישעקימרון במלאות לו שישים וחמש שנה, בעריכת ד' סיון, ד,
- 'טלשיר וח' כהן, באר-שבע תשס"ט
10. בעבודה הסמינריונית "סוגיות בענייני הגה וצורה", "שהוגשה באוניברסיטת בן-גוריון בשנת תש"ס.

الاجنبية:

- C. Brockelmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen, 1, 10 Berlin 1908, p. 198; H. Bauer and P. Leander, Historische ischen Sprache des Alten Testamentes, Halle 1922, p. 169
- Grammatik der hebr (a); P. Joüon and T. Muraoka, A Grammar of Biblical Hebrew, Rome 1991, §21c
- S. Bolozy, S. Lederman, and O. Rodrigue Schwarzwald, "On Glides 11 Modern Hebrew" (unpublished manuscript), University of Massachusetts Amhers.
- R. C. Steiner "A-Coloring Consonants and Furtive Pataḥ in Biblical Hebrew and Aramaic According to the Tiberian Masorah" and צפנת פנח:
- S. Bolozy, "Surface Geminates (dageš forte) in Israeli Hebrew" Textures and Meaning: Thirty Years of Judaic Studies at the University of Massachusetts Amherst, ed. L. H. Ehrlich et al electronic publicat
- (http://www.umass.edu/judaic/anniversaryvolume, 2004.
- (Rodrigue) Schwarzwald, "Modern Hebrew Consonant Clusters", Perspectives on Language and Language Development: Essays
- in Honor of Ruth A. Berman, ed. D. Diskin Ravid and H. Bat-Zeev

المصادر الالكترونية: الانترنت

-החלטות בדקדוק, "אתר האקדמיה ללשון העברית

<http://hebrew-academy.huji.ac.il/decision3.html>

-כללי הפיסוק, "לשוננו לעם, טבת התשס"ב. ראו גם באתר האקדמיה ללשון העברית]

<http://hebrew-academy.huji.ac.il/decision5.html>

-שאלות קבועות, "אתר האקדמיה ללשון העברית

<http://hebrew-academy.huji.ac.il/question3.html>

-כללי הכתיב חסר הניקוד, "לשוננו לעם, טבת התשס"ב. ראו גם קיצור באתר]

<http://hebrew-academy.huji.ac.il/decision4.html>

<http://www.ravmilim.co.il>

מילון ההווה, "שושנה בהט ומרדכי מישור, ספרית מעריב